

RECENSIES

als een armeninstelling gecombineerd met een concurrentievervalsende, en bovendien verliesgevende, nijverheidsonderneming, maar het positieve aspect is er na de reorganisatie van 1859 toch gebleven tegen liberaal-individualistische scherp-slijperij in. Daartegenover moest men dan de disciplinerende betutteling op de koop toe nemen.

Anders dan anderen wil schrijfster in haar beknopte 'nabeschouwing' - meer een samenvatting overigens - (608-622) de activiteiten van de maatschappij van weldadigheid niet als een sociaal-economisch project kwalificeren. 'De koloniën vormden een streng gereglementeerde, bureaucratische verzorgingsmaatschappij, waar een op militaire leest geschoei-de discipline heerste en die functioneerde als een levensschool voor opvoeding, vorming en scholing van kinderen en volwassenen. Hier werd een sociaal-agogisch project tot werkelijkheid' (608-609). Een conclusie die expliciet de vragen die in de aanhef werden geciteerd, poogt te beantwoorden is waarschijnlijk niet gereed gekomen. Mij dunkt dat hier nog wel stof ligt voor verder onderzoek. De uitgave is goed verzorgd, tegen relatief lage prijs verkrijgbaar en voorzien van een register van persoonsnamen. Jammergenoeg ontbreken een index van geografische namen (inclusief gebouwen en dergelijke) en van zaken, een literatuurlijst en een verantwoording van de vele, vaak zeer interessante, illustraties.

A.H. Huussen jr.

E. Gubin, *Bruxelles au XIXe siècle. Berceau d'un flamingantisme démocratique 1840-1873* (Collection Histoire Pro Civitate LVI; Brussel: Gemeentekrediet van België, 1979, 552 blz., BF 750,—).

Ondanks talrijke publikaties over de Vlaamse beweging, bleven de lacunes in de kennis groot. Dat gold a fortiori voor de Brusselse problematiek. De huidige stand van de communautaire tegenstellingen deed de belangstelling voor dit aspect echter sterk toenemen. Getuige daarvan niet alleen de oprichting en publikaties van het Centrum voor Interdisciplinair Onderzoek naar de Brusselse Taaitoestanden¹, maar ook dit doktoraal proefschrift van E. Gubin, dat in 1977 met de Pro Civitateprijs bekroond werd en nu uitgegeven is.

In dit lijvige boek wordt gepeild naar de eerste ontwikkelingen van het Brusselse flamingantisme, met aandacht voor de verschillende niveaus: de Belgische achtergrond, de specifieke hoofdstedelijke context, de gestructureerdheid van dat flamingantisme en de eigen plaats ervan binnen de Vlaamse beweging. Het maakt een globaal en diepgaand inzicht mogelijk in een periode waarover, op een artikel van E. Witte na, nog weinig onderzoek had plaatsgevonden.

Het was bekend dat de taaiverhoudingen in Brussel veel ongunstiger waren dan in Antwerpen en Gent. Vernieuwend is echter de beargumenteerde stelling van de auteur dat zich in de hoofdstad tussen 1830 en 1880 geen spectaculaire verfransing heeft voorgedaan. De echte aanzet daartoe situeert zij maar eerst rond deze laatste datum, ondermeer in connectie met het ingevoerde transmutatiestelsel in het lager onderwijs. Het blijft niettemin plausibel dat gedurende die vijftig jaar de verfransing van de Vlaams-Brusselse middenklasse zich verder doorgezet heeft. Vandaar wellicht ook de band met die andere opvallende vaststelling dat de Vlaamsgezinde impulsen uitgingen van migranten uit de Vlaamse provincies.

1. *Taal en sociale integratie* (5 dl.n.; Brussel: Vrije Universiteit, 1978-1981).

De grote kwaliteit van dit werk bestaat verder uit de minutieuze en continue analyse van het Brusselse flamingantisme. Met zijn eerste uitingen vanaf 1840, alsook de evolutie in doeleinden, programma en actiemiddelen naargelang opeenvolgende generaties en stromingen aan bod kwamen. Telkens werden de voornaamste militanten daarbij uitstekend biografisch en socio-professioneel geduid, zodat de groepskenmerken zichtbaar werden: jonge tweeklagers, behorend tot de lagere middenklasse van ambtenaren, bedienden en onderwijzers. In eerste instantie volgde de Brusselse groep, met M. van der Voort als centrale figuur, de algemene trend van de Vlaamse beweging: een idealistische fase van petitionering tot 1857; een realistische fase als tot de politieke actie en de vorming van een electorale pressiegroep besloten werd. Gedragen door een onderstroom van letterkundige en toneelgezelschappen begint dan de slingerende houding tussen een eigen Vlaamsgezind optreden enerzijds en een opgaan in de politieke partijstrijd anderzijds.

In deze laatste vorm zou het Brusselse flamingantisme een hoogtepunt bereiken, waaraan het tevens een originele inbreng in de Vlaamse beweging zou ontleenen. Enerzijds daar de katholieken er politiek in de hoofdstad niet aan te pas kwamen zodat dit soort onderlinge conflicten nog beperkt bleef, anderzijds wegens het bondgenootschap met de andere doorbraakgroep van frankofone, liberale progressisten uit de hogere middenklasse in een gezamenlijk verzet tegen de doktrinair-liberale regering en dito gemeentebestuur. Dat resulteerde in de organisatie 'Vlamingen Vooruit', waarbij wegens de wisselwerking de taalstrijd voor het eerst in een politiek en socio-economisch kader werd geplaatst. Decentraliserende en zelfs federalistische opvattingen kwamen aan bod, zonder dat zich daaruit een blauwdruk van een statuut voor Brussel ontwikkelde. Dankzij dit samengaan bekleedde het Brusselse flamingantisme even een leidinggevende plaats binnen de Vlaamse beweging en poogde het via het 'Vlaamsch Verbond' de Vlaamsgezinde krachten in de verschillende steden te bundelen. Bovendien kreeg het via brugfiguren als Moyson contacten met de Brusselse ambachtelijke wereld en het Gentse syndicalisme. De belangentegenstellingen waren echter te groot en de versplintering volgde snel, wat ook de neergang van 'Vlamingen Vooruit' meebracht. De Brusselse flaminganten, met als nieuwe voormannen Hoste en Havermans, beperkten zich opnieuw tot onderwijs en volkstoneel, en een eigen Vlaamsgezinde pressiegroep. De hernieuwde coalitie met de progressisten in 1873 zou hen als coalitieprijs de Koninklijke Vlaamse Schouwburg bezorgen. Sociale en democratische ingrediënten waren echter grotendeels verdwenen en vervangen door anti-clericalisme.

Heel dit proces werd door de auteur beschreven, zij het dat bepaalde machtspolitieke factoren soms onvoldoende verdisconteerd werden en bepaalde overgangen daardoor verklaringselementen missen. Het zwakst lijkt ons echter de benadering van de verfransingsmechanismen. Door in 1840 te beginnen, kwamen de onmiddellijke gevolgen van 1830 niet helemaal tot hun recht. Een tweede vaststelling is de verwaarlozing van de katholieke groepering in een brede context, bijvoorbeeld de vraag naar de pastorale opvang en de functie van het kerkapparaat. Betwistbaar tenslotte is de wijze waarop de auteur zich afzet tegen wat zij noemt 'le mythe de l'oppression linguistique délibérée'. In dat opzicht werd de taai-ideologie van de Belgische machthebbers wat te weinig terugvertaald. Bedenkingen die geen afbreuk doen aan de waarde van dit boek, dat voor de volgende periodes en voor de andere Vlaamse steden navolging verdient.

H. van Velthoven

RECENSIES

M. de Bruyne en L. Gevers, *Kroniek van Albrecht Rodenbach (1856-1880)* (Brugge: Orion, 1980, 294 blz., f67,90, ISBN 90 264 3543 6).

In de reeks *Kronieken* van beroemde Vlamingen, uitgegeven door Orion, kwam in 1980, honderd jaar na diens overlijden, Albrecht Rodenbach aan de beurt: een onmiskenbaar literair talent, een overtuigd en onvermoeibaar vechter voor de Vlaamse taal en cultuur, en één van de grote leiders van de katholieke Vlaamse studentenbeweging van zijn tijd.

Rodenbach trad al op de voorgrond als leerling aan het klein seminarie van Roeselare waar hij mede verantwoordelijk was voor de 'Groote Stooringe' (1875), een opstandige reactie van vlaamsgezinde leerlingen tegen de behoudsgezinde directie die onvoldoende begrip opbracht voor hun Vlaamse verzuchtingen. Hun rebels gedrag had echter het tegenovergestelde resultaat: voortaan werd het flamingantisme er van hogerhand krachtdadig onderdrukt. Zo is het te begrijpen dat Rodenbach de stap naar de universiteit aanvoelde als een bevrijding uit de beklemmende banden van het katholieke schoolsysteem. Eenmaal te Leuven wierp hij zich met een ontzettend dynamisme in de Vlaamse actie en engageerde zich in tal van literaire en flamingantische genootschappen, publiceerde in een tiental tijdschriften, behaalde eervolle vermeldingen bij letterkundige wedstrijden enzovoort. Op weinige jaren tijd werd zijn naam een begrip in het Vlaamse scholieren- en studentenmilieu, tot in vrijzinnige Vlaams-literaire kringen. Rodenbachs jeugdige overmoed en zelfbewustzijn waren daaraan zeker niet vreemd, evenmin als de houding van zijn omgeving die hem graag als de leider naar voren schoof. Schreef zijn oud-leraar Hugo Verriest hem niet: 'Gij moet de Vlaming zijn waarin eene geheele letterwereld haar leven haalt, haren geest en hare wending, en een helft van België, voor wet en overheid, de uitsprake van zijn recht, begeerten en wil' (246). Rodenbach was toen nog geen 23 jaar. Nauwelijks acht maanden later zou hij overlijden.

Rodenbachs vroegtijdige dood droeg er eens te meer toe bij dat hij moeiteloos verheven werd tot het boegbeeld van de katholieke Vlaamse studentenbeweging. Een blik op de bladzijdenlange 'Chronologische bibliografie' van en over Rodenbach aan het einde van de *Kroniek* verraaft hoezeer de 'mythe Rodenbach' bleef doorwerken tot ver in de twintigste eeuw.

Deze lange literatuurlijst betekent nochtans niet dat het boek van M. de Bruyne en L. Gevers platgetreden paden bewandelt. Het is in meer dan één opzicht vernieuwend. Het verenigt tal van tot hiertoe gekende elementen (ondermeer uit de werken van Albrechts broer, Ferdinand Rodenbach, door F. Baur en R.F. Lissens) met nieuwe gegevens, verkregen na zorgvuldig en gedetailleerd bronnenonderzoek. Zo konden meerdere autobiografische gedichten van Rodenbach dankzij de confrontatie met gegevens uit zijn levensloop voor het eerst precies gedateerd en geïnterpreteerd worden. Vooral het tweede gedeelte van het boek, over Rodenbachs studententijd te Leuven door L. Gevers, is een vernieuwende bijdrage tot de kennis van diens aandeel in de Vlaamstalige pers en in het verenigingsleven, al is dit bij gebrek aan bronnenverwijzingen niet onmiddellijk duidelijk.

Een kroniek biedt het voordeel de levensloop van een persoon dag aan dag, in doen en denken en tot in het detail voor het voetlicht te kunnen brengen. De *Kroniek van Albrecht Rodenbach* munt uit in volledigheid. Ze is boeiend om te lezen, rijk geïllustreerd en beslist genietbaar voor een breed publiek.

Maar een kroniek is geen biografie. Door de persoon zozeer centraal te stellen, heeft ze het nadeel dat soms door de 'bomen' het 'bos' verloren dreigt te gaan. Meer dan de auteurs van voorgaande Orionkronieken hebben M. de Bruyne en L. Gevers daarom getracht doorheen de opeenstapeling van feiten de context te belichten: het milieu waarin